

DOI: 10.61491/yk.17.2025.12175

**პროფესორი ტარიელ ფუტკარაძე ხევსურეთის შესახებ
(ჩანაწერების მიხედვით)**

**Prof. Tariel Putkaradze on Khevsureti
(Based on His Notes)**

იამზე ვაშავიძე

კავკასიის უნივერსიტეტი
საქართველო, თბილისი

Iamze Vashavidze
Caucasus University
Georgia, Tbilisi

აბსტრაქტი

სტატიაში განხილულია პროფ. ტარიელ ფუტკარაძის საგანმანათლებლო-პედაგოგიური მოღვაწეობის მნიშვნელოვანი მიმართულება – ზრუნვა სხვადასხვა კუთხის ქართველთა ეროვნულ-ეთნიკური ერთიანობისათვის; ეს პირდაპირ კავშირშია მის ენობრივ კონცეფციასთან, რომელიც ითვალისწინებს ქართველურ დიალექტთა თანაბარ მონაწილეობას საერთო სალიტერატურო ენის განვითარების პროცესში.

თემის აქტუალობას განაპირობებს ქართველი საზოგადოების ეროვნული იდენტობის პრობლემა, კერძოდ: როგორც თავად მეცნიერი ხშირად შენიშნავს, რამდენად იცის ახალმა თაობამ „კიდევ ვინ არის ქართველი“. აქედან გამომდინარე, სწორედ ისტორიული საქართველოს ძირძველი კუთხეების გაცნობას ისახავდა მიზნად პროფ. ტარიელ ფუტკარაძის ხელმძღვანელობით ჩატარებული სტუდენტთა დიალექტოლოგიურ-ეთნოგრაფიულ-ფოლკლორული ექსპედიციები, რომელთა ორგანიზებაც პირველად დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელთა აქტიურობითა და ხელშეწყობით დაინერგა ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სასწავლო-მეთოდურ მუშაობაში. მოგვიანებით ამ საველე პრაქტიკას შეუერთდნენ სხვა უმაღლესი სასწავლებლებიც, კერძოდ: საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის უნივერსიტეტი, ასევე სოხუმისა და ჯავახეთის უნივერსიტეტები.

სტატიაში ყურადღება გამახვილებულია პროფ. ტარიელ ფუტკარაძის იმ წერილებსა და შენიშვნებზე, რომლებშიც ასახულია ხევსურეთის ექსპედიციების დროს მიღებული შთაბეჭდილებები, დაკვირვება ადგილობრივთა მეტყველებაზე, ტრადიციებზე, მშობლიური კუთხის გულშემატკივარ მთიელებზე და თანამედროვე ხევსურეთის პრობლემებსა თუ მომავლის ამოცანებზე.

განაალიზებული მასალის საფუძველზე მიღებულია დასკვნა: პროფ. ტარიელ ფუტკარაძე ხევსურეთის თემაზე შექმნილი წერილებითა და შენიშვნებით განავითარებს თავის სამეცნიერო კონცეფციას ყველა კუთხის ქართველთა წვლილის შესახებ ერთიანი საერთოქართველური სამწიგნობრო კულტურის ფორმირების პროცესში. შესაბამისად, მისი პედაგოგიური მოღვაწეობის ერთ-ერთ მთავარ მიმართულებად იქცა საქართველოს კუთხეთა გაცნობა-შესწავლა, მათი პრობლემების გააზრებინება სტუდენტებისათვის მათში მოქალაქეობრივი შეგნების გასაძლიერებლად. ამ ფონზე აშკარად იკვეთება პროფ. ტარიელ ფუტკარაძის ხელმძღვანელობით ჩატარებული დიალექტოლოგიურ-ეთნოგრაფიულ-ფოლკლორული ექსპედიციების როგორც წმინდა მეცნიერული, ისე სწორად მაორიენტირებელი სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობა.

საკვანძო სიტყვები: ტარიელ ფუტკარაძე, ფშავ-ხევსურეთი, სტუდენტთა დიალექტოლოგიური ექსპედიცია ხევსურეთში.

ABSTRACT

The article examines a significant direction of Prof. Tariel Putkaradze's educational and pedagogical activity – his concern for the national-ethnic unity of Georgians from all regions. This is directly connected with his linguistic conception, which envisions the equal participation of the Kartvelian dialects in the process of developing the common literary language.

The relevance of the topic is conditioned by the problem of national identity within Georgian society, and in particular, as the scholar himself frequently observes, by the question of how well the new generation knows „who else is Georgian“. It was precisely with the aim of introducing students to the ancestral regions of historical Georgia that the dialectological-ethnographic-folkloric student expeditions were conducted under the guidance of Prof. Tariel Putkaradze. These expeditions were first introduced into the teaching and methodological work of Kutaisi State University through the active efforts and support of staff members of the Scientific-Research Institute of Dialectology. Other institutions of higher education later joined this field practice as well, in particular the Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia, along with the universities of Sokhumi and Javakheti.

The article focuses attention on those letters and notes of Prof. Tariel Putkaradze in which are reflected the impressions gained during the expeditions to Khevsureti, his observations on the speech and traditions of the local population, on the mountain-dwellers devoted to their native region, and on the problems and future tasks facing contemporary Khevsureti.

On the basis of the material analyzed, the following conclusion is reached: through the letters and notes he produced on the subject of Khevsureti, Prof. Tariel Putkaradze develops his scholarly conception concerning the contribution of Georgians from every region to the process of forming a unified, common Kartvelian literary culture. Accordingly, one of the principal directions of his pedagogical activity became the introduction to and study of Georgia's regions, and helping students to grasp the problems of these regions in order to strengthen their civic consciousness. Against this background, the significance of the dialectological-ethnographic-folkloric

expeditions conducted under Prof. Tariel Putkaradze's guidance emerges clearly – a significance that is both purely scholarly and rightly oriented toward matters of state.

Keywords: Tariel Putkaradze, Pshav-Khevsureti, student dialectological expedition to Khevsureti.

შესავალი

პროფ. ტარიელ ფუტკარაძის სამეცნიერო-პედაგოგიური მოღვაწეობის მთავარი ორიენტირია სხვადასხვა კუთხის ქართველთა ეროვნულ-ეთნიკური ერთიანობა, რასაც ეფუძნება მისივე ენობრივი კონცეფციაც – ქართველურ დიალექტთა თანაბარი მონაწილეობა საერთო სალიტერატურო ენის განვითარების პროცესში.

მეცნიერი ხაზგასმით მიუთითებს თავის მიზანზე: „ერთიანი ეროვნული ცნობიერების აღორძინება-გაძლიერება, ჩვენი ეროვნული ღირსების გააქტიურება და, ამავე დროს, საქართველოს ყველა კუთხის დამსახურების წამოწევა ჩვენი მრავალსაუკუნოვანი ენის/კულტურის შექმნის ისტორიაში“ (8.12. 2019). სწორედ ამ მიზანს ემსახურებოდა წლების განმავლობაში მისი ხელმძღვანელობით ჩატარებული სტუდენტთა დიალექტოლოგიურ-ეთნოგრაფიულ-ფოლკლორული ექსპედიციები როგორც ქვეყნის სახელმწიფო საზღვრებში, ისე ისტორიულ მიწაზე – ტაო-კლარჯეთში. ასეთი საველე პრაქტიკა, რომელიც პირველად დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელთა აქტიურობითა და ხელშეწყობით დაიწყო აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სასწავლო-მეთოდურ მუშაობაში, თანდათან უფრო ფართო მნიშვნელობის მოვლენად იქცა: მოგვიანებით მას შეუერთდნენ სხვა უმაღლესი სასწავლებლებიც, კერძოდ: საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის უნივერსიტეტი, ასევე, სოხუმისა და სამცხე-ჯავახეთის უნივერსიტეტები. შედეგი იყო სტუდენტი ახალგაზრდობის მეცნიერული და პიროვნული ზრდა, თურქეთის მოქალაქე ქართველებთან დაახლოება, მათი მეტყველების თავისებურებების, ფოლკლორისა და ეთნოგრაფიული ყოფის შესწავლა.

აღნიშნული მიმართულებით პროფ. ტარიელ ფუტკარაძის მიერ ჩატარებული ექსპედიციების შედეგებზე ჩვენ გამოქვეყნებული გვაქვს ორი სტატია,¹ მესამე სტატია („თურქეთელი ქართველები პროფ. ტარიელ ფუტკარაძის სტატიების, წერილებისა და ესეების წიგნში „ბევრი რამ ერთად“) გადაცემულია ჟურნალ „ქართველური მემკვიდრეობის“ 2025 წლის ნომერში დასაბეჭდად.

¹ იხ.: „პროფ. ტარიელ ფუტკარაძე საქართველო-თურქეთის კულტურული ურთიერთობების შესახებ“ – დაიბეჭდა დუზუჯეს (თურქეთი) უნივერსიტეტის შრომების 2023 წლის კრებულში („თურქულ-ქართული კულტურული ურთიერთობები, ისტორია – კულტურა – ლიტერატურა – ენა“); „პროფ. ტარიელ ფუტკარაძე თურქეთის მოქალაქე ქართველების შესახებ (2009-2016 წლების ჩანაწერების მიხედვით)“ – დაიბეჭდა 2024 წელს პროფ. სუდან ალთუნის რედაქტორობით მომზადებულ სამეცნიერო ჟურნალში: „ქართველოლოგიური კვლევები თურქეთში, II“ („TÜRKİYE'DE KARTVELOLOJİ ÇALIŞMALARI II“).

ამჯერად ყურადღებას გავამახვილებთ იმ მასალებზე, რომლებიც პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის ხელმძღვანელობით ხევისურეთში ჩატარებულ ექსპედიციებს ეძღვნება; მათი მეშვეობით ვეცნობით მეცნიერის შთაბეჭდილებებს, დაკვირვებებს აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის მეტყველებაზე, ტრადიციებზე, მშობლიური კუთხის გულშემატკივარ პიროვნებებზე და თანამედროვე ხევისურეთის პრობლემებსა თუ მომავლის ამოცანებზე.

კვლევის მეთოდები

სტატიაზე მუშაობისას გამოვიყენეთ აღწერითი და შედარებითი ანალიზის მეთოდები. აღწერითი მეთოდის საშუალებით თავი მოვუყარეთ პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის მიერ სოციალურ ქსელში 2001-2019 წლებში განთავსებულ წერილებსა და შენიშვნებს² ხევისურეთის ექსპედიციებზე და შევისწავლეთ მათი შედეგნილობა. შედარებითი ანალიზის მეთოდით შევაჯერეთ გამოთქმული თვალსაზრისები, რის საფუძველზეც შესაძლებელი გახდა გამოგვევლინა მეცნიერის საგანმანათლებლო-პედაგოგიური მუშაობის განმსაზღვრელი მიმართულება.

მსჯელობა

წერილების ავტორი შთამბეჭდავად ასახავს სტუდენტური ექსპედიციის საქმიან, ხალისიან და ემოციურ ყოფას, რომელსაც განსაკუთრებულ ხიზლს სძენს „ოქტომბრის ურიცხვ ფერებად ამეტყველებული ხევისურეთის არაგვის ხეობა – ფერადოვანი მთები“ („მზიანი ხევისურეთი“, 17.11. 2013), „გრილჰაეროვანი ფერდობები, ...სადაც ქართველ ღვთაებათა და ლეგენდარულ ხევისურთა უკვდავი სულიერება მიმოიქცეოდა“; ის წერს: „შეუძლებელია იქ ნანახის გადმოცემა, ...უმჯობესია ყველამ შეიძლოს საქართველოს ყველა კუთხის ნახვა, საკუთარი ქვეყნისა და მოდემის სიდიადე ძალუმად რომ აღიქვას...“ („ხევისურეთი – საქართველოს ოლიმპო“, 2001); „ნახორცივლარი ღვთაებებისა და სწორფერთა ზღაპრულ ველში“ (7.10.2014) თითქოს თავისუფლდება ამქვეყნიური „უარყოფითი ემოციისაგან“ და „სიყვარულით ბრუნდება“ „ახალი მწვერვალების მოსანახულებლად თუ ასაგებად“ (6. 11, 2016).

ჰარმონიულ გარემოში ასევე მეტი საფუძველია საქვეყნო ფიქრისათვის: შემთხვევითი არ არის, რომ ექსპედიციის მონაწილე სტუდენტები სწორედ აქ – ხევისურეთში – მღერიან აფხაზურ სიმღერებს, რასაც მოწმობს ეს ემოციური ჩანაწერი: „გარეთ ციოდა, მაგრამ უდიდესი სითბო იყო ჩვენ შორის და ჩვენ გარშემო... აქ სიყვარულითა და ტკივილით შესრულებულ ამ ქართულ და აფხაზურ სიმღერებს ნუ დაუწყებთ ნაკლის მოძებნას; არც ჩემი ტელეფონის კამერა დამიწუნოთ :)“... (7.11. 2016). ჩანაწერის ავტორი იმედს არ კარგავს, რომ აფხაზთა და ოსთა უმრავლესობა, ასევე „ქართველთა ერთი ნაწილი“ გააცნობიერებს, როგორ გამოიყენა ისინი „რუსეთის იმპერიამ საქართველოს დამოუკიდებლობის წინააღმდეგ და თავადაც „განადგურების საფრთხის წინაშე დააყენა“ (იქვე).

ექსპედიციის ხელმძღვანელი მოძიებული ხევისურული მეტყველების ნიმუშებიდან გამოყოფს რამდენიმე ფრაზეოლოგიურ გამონათქვამს, მაგ.: „მოსაკითხით მისვლა“ ჰქვია „ცუდ ამბავზე მისვლასაც და ახალუხალში

². აღნიშნული მასალა მომზადებული გვაქვს გამოსაცემად (ი. ვ.).

(ქორწილში) მისვლასაც, ბავშვი როცა შეეძინება, მისალოცად მისვლას ჰქვია „მოსანახავით მისვლა“ („მზიანი ხევისურეთი“, 17.10. 2013);

წერილების ავტორი მოსაზრებას გამოთქვამს წმინდა გიორგის მრავალრიცხოვან ხევისურულ სალოცავებთან დაკავშირებით: „შესაძლოა ცნობილი ხევისურული რწმენა-წარმოდგენები/ანდრეზები მორიგე ღმერთის, ღვთისშვილების, ნახორცივლარი ღვთაებების... შესახებ/ქრისტიანულ საფუძველზე იყოს განვითარებული და არა – წარმართულზე“ („მზიანი ხევისურეთი“, 17 ოქტომბერი, 2013); ასევე, აკვირდება ხევისურეთის დიდი დღესასწაულის – ათინგენობის – მახასიათებლებს და შენიშნავს: „ძნელი სათქმელია, „განსაკუთრებულმა გარემოებამ – გამოცხადებამ – აქცია ხევისურებში მღვდელმოწამე ათინოგენე ეპისკოპოსის (დაახლ., 311 წ.) და ათთა მისთა მოწაფეთა ხსენების დღე უდიდეს დღესასწაულად თუ ეს დღე გადაეფარა რომელიმე წარმართული ღვთაების სახელს“ („ხევისურეთი – საქართველოს ოლიმპო“ 2001).

ხევისურთა მორწმუნეობა, „გამითებულ-გახალხურებული ქრისტიანული ლოცვები, ანდრეზულ-ზღაპრული ცნობიერი ველი და არაკულ-გოლიათური ბუნება“ წერილის ავტორისთვის „ერთ მთლიან სამყაროს ქმნის“, რომელსაც უწოდებს „საქართველოს ოლიმპოს“.

მთავარი სატკივარი, რაც პროფ. ტარიელ ფუტკარაძის წერილებში იკვეთება, არის კუთხეთა ერთიანობის პრობლემა – საქართველოს მთასა და ბარს შორის კავშირის დასუსტება, „თითქოსდა, საქართველოს მთა დაბერდა, ხოლო ბარი უორიენტაციოდ, ნასიცხარივით დაბორიალებს“ („ხევისურეთი – საქართველოს ოლიმპო“ 2001).

საქართველოს მთისა და ბარის ისტორიულ ერთობასთან დაკავშირებით, ავტორი წერს, რომ „ტრადიციულად, კულტურული ველის მქონე ბარი... მთის ანკარა ნიჭიერებით საზრდოობდა“, განსაცდელის ჟამს კი მთა იყო „ქართველური გონისა და განძის“ შემნახავ-გადამრჩენი; ამ მჭიდრო ურთიერთობის რღვევას, ისევე როგორც პიროვნული ღირსებით გამორჩეული ხევისურები – ბათირა და შოთა არაბულები,³ უკავშირებს

³ **ბათირა არაბული:** „ხევისურეთში არ იყვნენ მდიდრები და ღარიბები; ყველა თანასწორი იყო... 1952-56 წლებში საბჭოთა ხელისუფლებამ ხევისურეთს დიდი დარტყმა მიაყენა: მოსახლეობა იძულებით აჰყარა და უნაყოფო და უვარგის ტერიტორიებზე დაასახლა... ადრე მეფეები შეღავათებს უწესებდნენ ხევისურებს, რათა ჩვენ შეგვძლებოდა თავის შენახვა ამ მიმდებარე პირობებში; ახლა მიწის ყოველ მტკაველზე გადასახადი გვაქვს შეწერილი, ამას ემატება დენის და სხვა გადასახადები და ამ უპენსიოზა-უხელფასობაში ისედაც აქა-იქ შემორჩენილი ხალხი იძულებული ხდება მიატოვოს წინაპართა სალოცავი თუ საძვალე და ლუკმაპურის საშოვნელად გადაიხვეწოს... თუ ასე გაგრძელდა, საქართველოს საზღვარი მალე წუბროვანამდე გადმოინაცვლებს“ („ხევისურეთი – საქართველოს ოლიმპო“, 2001).

შოთა არაბული: „ნებაყოფილობით მიგრაციას, როცა ოჯახს აღარ ჰქონდა „სამეკვამუროდ სამყოფი მიწა“ (ოჯახის სარჩენი მიწა), „მესისხლეობას – ამანათობას, რაც იშვიათი მოვლენა იყო“ და „აქაური უმაღლესდამთავრებული ახალგაზრდების დაუსაქმებლობას“ საფრთხე იმდენად არ შეუქმნია ხევისურეთისათვის, რამდენადაც ბოლო 200 წლის განმავლობაში მეფის რუსეთისა და საბჭოთა იმპერიის პოლიტიკას – დაუმორჩილებელი ხევისურების განეიტრალებისათვის მათ ბარში გადასახლებას, სადაც იოლი იყო მათი მართვა; ამას დაემატა უნდობლობის გაჩენა ბარის მიმართ ხევისურული რიტუალების მოწინააღმდეგე და სალოცავების მმართველი ბლადოჩინებისა თუ რუსი მკვლევრების, ასევე – ჯამუშებად გამოგზავნილი მასწავლებლების გამო, რევოლუციის შემდეგ სისხლიანი ანგარიშსწორება ქაქუცა ჩოლოყაშვილის მხარდაჭერისათვის და სხვ.; „თანამედროვე ვითარებაში ბარისადმი ნდობა ახლა ნელ-ნელა ბრუნდება, მაგრამ ახლა სხვა პრობლემაა: ბარს არ ახსოვს მთა, არჩვენების დროსაც კი, იმიტომ, რომ აქ ცოტა ამომრჩეველია“ („მზიანი ხევისურეთი“, 17 ოქტომბერი, 2013).

ხელისუფლების არასწორ პოლიტიკას⁴: „კომუნისტობის შავბნელ პერიოდში მთის მოსახლეობას ვაჟკაცები („ნარჩევი ხევსურები“) მოტყუებით დაუხვრიტ-დაუმარცხეს, ...საუკუნოვანი მეურნეობა მოუშალეს... შეურყიეს ჯვარისა და ხატის რწმენა... ბოლოს მთიდანაც აყარეს: საქართველოს ბუნებრივი საზღვრებიც მოარღვიეს და შეუფერებელ ლანდშაფტზე დასახლებული მთიელების სულიერი დაშლაც დაიწყო...“ („ხევსურეთი – საქართველოს ოლიმპო“ 2001).

წერილების ავტორი შენიშნავს, რომ ზვიად გამსახურდიას ხელისუფლებას არ დასცალდა „მთისთვის ფუნქციის დაბრუნება“ – „პუტჩმა საბოლოო განადგურებისკენ დააქანა საქართველოს მთიანეთიც“; თანამედროვე მთა-სოფლების არასახარბიელო ვითარების ნათელსაყოფად მას მოაქვს არხოტელი ახალგაზრდის, გვარად წიკლაურის, სიტყვებიც, რომ დაცარიელებულ ხევსურეთს ძველებურად აღარ შეუძლია საქართველოს ჩრდილოეთი საზღვრის გამყარება, აქ ოჯახის შექმნაც შეუძლებელია – საჭიროების შემთხვევაში ექიმსაც ვერ ნახავ...

პროფ. ტარიელ ფუტკარაძის შეფასებით, „თუკი მთისადმი დამოკიდებულება ასე გაგრძელდა, რამდენიმე ათეულ წელში საქართველოს მთიანეთი ვაჟკაცური სულისგან დაიშრიტება, შედეგად კი ბარიც საბოლოოდ გაუდაზნოვდება!“

წერილში „მზიანი ხევსურეთი“ თანმიმდევრული სიზუსტით არის აღწერილი პირაქეთა ხევსურეთის დაცარიელებული სოფლები; პროფ. ტარიელ ფუტკარაძემ თავისი საავტორო გადაცემაც – „სიმები საქართველოსი“, რომელიც თითქმის ორი წლის განმავლობაში მიმდინარეობდა საპატრიარქოს რადიო „ივერიაში“ (4.11.2014), აჭარისა და მესხეთის შემდეგ, ხევსურეთს მიუძღვნა; ის აქაც ამახვილებდა ყურადღებას, რომ ხევსურეთის „50-ზე მეტი დიდი თუ პატარა სოფელი გაუკაცრიელებული იყო“ (5.10.2015).

ზემოაღნიშნულის მიუხედავად, წერილების ავტორის განწყობა ოპტიმისტურია; მას სჯერა, რომ „ბუნებაში ჩიხი არ არსებობს“ – „მთები არ დაბერდებიან“ იქ, სადაც „დედაშვილობის მძაფრი განცდა და ხევსურ ვაჟკაცთა ცნობილი უმოწყალო თავგანწირვა საკერძოო სიყვარულისა და საზოგადო მოვალეობის ტრაგიკული ერთიანობის საოცარ ნიმუშს ქმნის“ („ხევსურეთი – საქართველოს ოლიმპო“ 2001); ამის საფუძველს კი ხედავს ფშავ-ხევსურეთის მკვიდრ დიდებულ ქართველებში, რომლებსაც საკუთარ პასუხისმგებლობად უტვირთავთ ზრუნვა და ფიქრი მშობლიურ კუთხეზე, მის აწმყოსა და მომავალზე:

- უკვე ჭარმაგი ფშაველის – ილია ფხოველის – სევდას, რომ „მის თვალწინ ჩამოილიწნენ ღმერთივით დიდებული და დარბაისელი ფშაველები“, ის პასუხობს: „ახლა არის ილია ფხოველი, მერე სხვა რაზიკაშვილ-ფშაველები და ფხოველები აღიზრდებიან!“;

⁴ აქვე შეგვიძლია გავიხსენოთ საბჭოთა ხელისუფლების არათანმიმდევრული კურსის ამსახველი ორი ურთიერთსაწინააღმდეგო მაგალითი ქართულ კინოხელოვნებასა და მწერლობაში: ერთი მხრივ, მეოცე საუკუნის 50-იან წლებში შექმნილი ფილმი „ისინი ჩამოვიდნენ მთიდან“ წარმოშობით მთიელ მეფოლადეთა ბარად დამკვიდრების შესახებ; მეორე მხრივ, კ. ლორთქიფანიძის 1981 წლის მხატვრულ-დოკუმენტური მოთხრობა – „მთას დაუბრუნდა მთიელი“ – უკვე დაცარიელებული ქართული სოფლის აღმშენებლის მცდელობაზე, რასაც შედეგად არ მოჰყოლია დარღვეული ბალანსის აღდგენა მთასა და ბარს შორის.

- გავრცელებული აზრის საწინააღმდეგოდ, რომ თითქმის ხევისურეთი დაიცალა, მიიჩნევს, რომ, მიუხედავად მცირერიცხოვნობისა, მაინც მოიძებნებიან წინაპართა გზის ერთგული გამგრძელებელი ხევისურები, რომელთა სანიმუშო წარმომადგენლებადაც გვაცნობს ბარისახოს სკოლა-ინტერნატის დირექტორს – ბათირა არაბულს – „თანამედროვე ძეგლს ამაყი ხევისურეთისა“, მხატვარ შოთა არაბულისა და მარინე გიგაურის ოჯახს, გიორგი ლიქოკელს – „ბარისახოს მასწავლებელს, სოფ. კორშას მკვიდრს“, ფშავ-ხევისურეთის ხევისბერად შერაცხული გიორგი თურმანაულის ქალიშვილს – მზისოს⁵ და სხვებს.

ბათირა არაბულის პიროვნულ ღირსებაზე მეტყველებს მისი დიდი ტკივილით დაწერილი ლექსი სამშობლოს დაცვისათვის მებრძოლ ჩეჩენ ვაჟკაცზე („სიმღერა მამაც ჩეჩენზე“). ეს ლექსი, რომელიც 2001 წლის ექსპედიციის დროს ჩაიწერა პროფ. ტარიელ ფუტკარაძემ, მალე ითარგმნა ჩეჩნურ ენაზეც. ის ბათირა არაბულის სხვა ლექსებთან ერთად დაიბეჭდა 2015 წელს მისი ხსოვნისადმი მიძღვნილ წიგნში („ბათირა არაბული – მითებში შობილთა მემკვიდრე“), რომელიც გამოსაცემად მოამზადეს ტარიელ ფუტკარაძემ, ამირან და ბადათერ არაბულებმა. წიგნში ასევე თავმოყრილია ბათირა არაბულის მიერ შეგროვებული ფოლკლორული მასალა და მეგობრების მოგონებები. 2015 წლის 22 აპრილს ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრში გაიმართა წიგნის პრეზენტაცია (25.04. 015).

მკითხველები მხატვარ შოთა არაბულს ეცნობიან მისი წიგნებით: „ნარჩევი ხევისურები“ და „ისტორიული თავგადასავალი ხევისურთა“, რომლებიც მოწმობს ავტორის მამულიშვილურ სულისკვეთებას; პროფ. ტარიელ ფუტკარაძე წერს: „ქართველობა და ბედნიერება / ქართველობა თბილისში და ქართველობა ფერადოვან ხევისურეთში/“ (20.11.2013) საუბრობს ქართველად ყოფნის დიდ პასუხისმგებლობაზე და მიდის დასკვნამდე, რომ „ქართველობა... ძნელია თითქმის მიტოვებულ საქართველოს მთაში, რომლის ნაწილს ხევისურეთში შოთა არაბული და მისი ოჯახი ახმიანებს“ (18.07.2014).

წერილების ავტორი საგანგებოდ ამახვილებს ყურადღებას შოთა და ბერდია არაბულთა ნახატების გამოფენის მიზანზე: ეს არის ქართული სოფლის აღორძინება (17.07.2014). მისი ამოცანაა ახალგაზრდობას ახლოს გააცნოს არაბულების „დიდებული“ ოჯახი, რასაც მოწმობს 2013 წლის 21 ნოემბერს საპატრიარქოს უნივერსიტეტში გამართული შეხვედრა („ქართველობა და ბედნიერება...“).

წერილების ავტორის მოქალაქეობრივ პოზიციას მკაფიოდ გამოხატავს მის მიერ ხევისურულ კილოზე შედგენილი ტექსტი, რომელიც, დაახლოებით, ასეთი შინაარსისაა: მიუხედავად მძიმე ისტორიისა, ხევისურეთი დღემდე მოვიდა და მისი ტრადიციული ყოფა მარტო ანდრეზებში არ უნდა დარჩეს – არ უნდა „გაიკანცოს“ (გახანცვა მეხსიერების დაკარგვას ნიშნავს), ყველამ უნდა იზრუნოს, რომ დარჩეს ხევისურეთი, მეანდრეზეც ბევრი ჰყავდეს და საანდრეზოც, „არ მაიშალას ჯვარ-ჯვარისკარი და ყმანიც გამრავლებულიყვნან“ („მზიანი ხევისურეთი...“).

⁵ მზისავარ თურმანაულზე დამატებითი ინფორმაციისათვის იხ. გ. კეკელიძის 2021 წლის 18 ნოემბრის რუბრიკა <https://www.facebook.com/watch/?v=295352942481686> მოძიებულია: 24.06.2025.

დასკვნა

პროფ. ტარიელ ფუტკარაძე ხევსურეთის თემაზე შექმნილი წერილებითა და შენიშვნებით განავითარებს თავის სამეცნიერო კონცეფციას ყველა კუთხის ქართველთა წვლილის შესახებ ერთიანი საერთოქართველური სამწიგნობრო კულტურის ფორმირების პროცესში. შესაბამისად, მისი პედაგოგიური მოღვაწეობის ერთ-ერთ მთავარ მიმართულებად იქცა საქართველოს კუთხეთა გაცნობა-შესწავლა, მათი პრობლემების გააზრებინება სტუდენტებისათვის მათში მოქალაქეობრივი შეგნების გასაძლიერებლად. ამ ფონზე აშკარად იკვეთება პროფ. ტარიელ ფუტკარაძის ხელმძღვანელობით ჩატარებული დიალექტოლოგიურ-ეთნოგრაფიულ-ფოლკლორული ექსპედიციების როგორც წმინდა მეცნიერული, ისე სწორად მათიენტირებელი სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობა.

გამოყენებული წყაროები

პროფ. ტარიელ ფუტკარაძის წერილები:

ხევსურეთი – საქართველოს ოლიმპო, 2001.

მზიანი ხევსურეთი, 17 ოქტომბერი, 2013.

ქართველობა და ბედნიერება, 20 ნოემბერი, 2013.

შენიშვნები: 17.11.2013; 20.11.2013; 17.07.2014; 18.07.2014; 07.10.2014; 04.11.2014; 25.04.2015; 05.10.2015; 06.11.2016; 07.11.2016; 08.12.2019.

Sources used

The Letters of Prof. Tariel Putkaradze:

Khevsureti – Olympus of Georgia, 2001.

Sunny Khevsureti, October, 17, 2013.

The Georgianness and The Happiness, November, 20, 2013.

The Notes: 17.11.2013; 20.11.2013; 17.07.2014; 18.07.2014; 07.10.2014; 04.11.2014; 25.04.2015; 05.10.2015; 06.11.2016; 07.11.2016; 08.12.2019.